

A BIZOTTSÁG JELENTÉSE A GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY ÉS A TÁRSADALMI HALADÁS MÉRÉSÉRŐL*

2009. szeptember 14.

Szerzők:

JOSEPH E. STIGLITZ, a Bizottság elnöke
AMARTYA SEN, a Bizottság főtanácsadója
JEAN-PAUL FITOUSSI, a Bizottság koordinátora

A Bizottság tagjai:

BINA AGARWAL, KENNETH J. ARROW, ANTHONY B. ATKINSON,
FRANCOIS BOURGUIGNON, JEAN-PHILIPPE COTIS, ANGUS S. DEATON,
KEMAL DERSIS, MARC FLEURBAEY, NANCY FOLBRE, JEAN DARREY,
ENRICO GIOVANNINI, ROGER GUESNERIE, JAMES J. HECKMAN,
GEOFFREY HEAL, CLAUDE HENRY, DANIEL KAHNEMAN,
ALAN B. KRUEGER, ANDREW J. OSWALD, ROBERT D. PUTNAM,
NICS STERN, CASS SUNSTEIN, PHILIPPE WEIL

2. FEJEZET – ÉLETMINŐSÉG¹

1. Bevezető

65. Az életminőség tágabb fogalom, mint a gazdasági termelés és az életszínvonal. Mindazon változókat magában foglalja, amelyek befolyásolják, hogy mit tartunk értékesnek az életben, jóval túlmutatva az anyagi vonatkozásokon. Míg a gazdasági elszámolások bizonyos kiegészítéssel lehetővé teszik, hogy a gazdasági jólét mutatóiban megjelenjen az életminőséget befolyásoló változók némelyike, az erőforrásokon (vagy az emberek áruk feletti rendel-

* Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress
Chair: Professor Joseph E. Stiglitz, Columbia University, USA (Nobel Prize for Economics)
Chair Adviser: Professor Amartya Sen, Harvard University, USA (Nobel Prize for Economics)
Coordinator: Professor Jean-Paul Fitoussi, Institut d'Etudes Politiques de Paris, France
Chapter 2: Quality of Life <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>

A Jelentés Vezetői összefoglalóját az előző számunkban közzeltük (a szerk.).

¹ A leírt állításokat alátámasztó hivatkozások és bizonyítékok a kapcsolódó mellékletben találhatóak. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>

kezésén) alapuló minden megközelítés több szempontból is korlátozott marad ezen a téren. Először is, az erőforrások olyan eszközök, amelyek egyéntől függően különböző módokon alakíthatók át jóllétre: azok a személyek, akik jobban tudnak örülni, vagy nagyobb tehetségük van ahhoz, hogy az élet értékes területein eredményeket érjenek el, jobban élhetnek akkor is, ha kevesebb gazdasági erőforrással rendelkeznek. Másodszor, sok erőforrás nem érhető el a piacon, vagy ha igen, akkor a költségeik egyénenként eltérőek lehetnek, emiatt nehezen összevethetőek a reáljövedelmek. Végül pedig sok, az emberi jóllétet meghatározó dolog az emberek életkörülményeinek különböző aspektusait képviseli: ezeket nem lehet kiszámolható árakkal rendelkező erőforrásokként leírni, még akkor sem, ha az emberek ezeket átváltják egymásra. Önmagában ennyi érv is elegendő ahhoz, hogy belássuk, az erőforrások nem elégséges mérőeszközei az életminőségnek. Az, hogy az életminőség értékeléséhez milyen mérőeszközt használjunk ezek helyett, azon múlik, hogy milyen filozófiai megközelítést választunk.

66. A filozófiai gondolkodásban ugyan hosszú múltra visszatekintő hagyományos problémakör, hogy mi adja az élet minőségét, a legújabb kutatási eredmények alapján új és hiteles mutatók születtek. Ez a kutatási irány azt állítja, hogy nem csak a fejlődő országokkal kapcsolatban merülhet fel a gazdasági erőforrásokon túli mutatók iránti igény (mint amire az „emberi fejlődéssel” foglalkozó munkákban a közelmúltban koncentráltak), a gazdag, iparosodott országokban még fontosabbak lehetnek az ilyen jelzőszámok. A megszokott gazdasági indikátorokat nem kell *lecserélni* ezekre a mutatókra, viszont ezek lehetőséget adnak arra, hogy *gazdagítsuk* a szakpolitikai diskurzust, és tájékoztassuk az embereket annak a közösségnek az állapotáról, amelyben élnek. Még fontosabb, hogy ezek az új mutatók átkerüljenek a kutatásokból a sztenderd statisztikai gyakorlatba. Egyes mutatók olyan strukturális feltételeket tükröznek, amelyek időben viszonylagosan állandóak, de jellemzően különböznek országonként, mások jobban függenek szakpolitikáktól, és jobban használhatók rövidebb idő alatt történt változások monitorozására. Mindkét típusú indikátornak fontos szerepe van az életminőség értékelésében.

2. Az életminőség méréséhez kapcsolódó fogalmi megközelítések

67. A Bizottság három fogalmi megközelítést talált hasznosnak az életminőség mérésével kapcsolatos dilemmák során.
- Az első megközelítés, amelyet a pszichológiai kutatásokhoz szorosan kapcsolódva alakítottak ki, a szubjektív jóllét fogalmán alapul. Régi filozófiai tradíció szerint az egyén a legalkalmasabb arra, hogy megítélje saját körülményeit. Ez a megközelítés szorosan kötődik az utilitárius hagyományhoz, de annál szélesebb körből merít, hiszen az ősi és modern kultú-

ra megannyi áramlatában megtalálható az a határozott elképzelés, hogy a „boldogság” és az „elégedettség” az emberi létezés univerzális célja.

- A második megközelítés a képességek (capabilities) elméletében gyökerezik. Ez a megközelítés az ember életét különböző „tettek és létezések” (működések) és az adott személy ezen működések közötti választási szabadságának (képességek) kombinációjaként látja. Néhány ilyen képesség meglehetősen alapvető, mint a megfelelő táplálkozás, vagy a korai halál elkerülése, míg mások összetettebbek, mint az aktív politikai részvételhez szükséges műveltség. A képesség megközelítése, amely erősen kötődik a társadalmi igazságosság filozófiai elméletéhez, az ember alapvető céljait helyezi középpontba, valamint azt, hogy tisztelni kell az egyénnek azt a vágyát, hogy kövesse és elérje azokat a célokat, amelyeket fontosnak tart. Ez a megközelítés elutasítja azt a közgazdasági modellt, amiben az egyén a cselekedeteivel – tekintet nélkül a kapcsolatokra és az érzelmekre – az önértékét próbálja maximalizálni; ehelyett a különféle képességek egymást kiegészítő jellegét hangsúlyozza; elismeri az emberek sokféleségét, ami a figyelmünket az etikai elveknek a „jó” társadalom kialakításában betöltött szerepére hívja fel.
- A harmadik megközelítés, amely a közgazdasági hagyományban alakult ki, a méltányos elosztás elvén alapul. A jóléti gazdaságtanban jól ismert alap gondolat szerint az életminőség (a piacon beszerezhető javakon és szolgáltatásokon túlmutató) különféle nem-monetáris dimenzióit úgy súlyozzuk, hogy az tükrözze az emberek preferenciáit. Ehhez a megközelítéshez minden egyes nem-monetáris dimenzióban ki kell választani egy referenciapontot, és meg kell ismerni az emberek aktuális helyzetét, preferenciáit ezekkel a pontokkal kapcsolatban. Ezzel a megközelítéssel elkerülhető az a csapda, amikor az értékelések egy „átlagos” fizetési hajlandóságon alapulnak, amely egyenlőtlenül, inkább a társadalom jobb módú részének preferenciáit tükrözi. Ehelyett a társadalom tagjai közötti egyenlőségre koncentrálhatunk.

68. Ezen megközelítések természetesen különböznek, de vannak bennük hasonlóságok is. A szubjektív jóllét például olykor magában foglalja az összes képességet, amennyiben ezek – az emberek által *értékesnek ítélt* tulajdonságokra és szabadságokra vonatkoznak (amennyiben a képességek erősítése javítja az emberek szubjektív állapotát). Ugyanakkor a képesség megközelítés hívei hangsúlyozzák azt is, hogy nem egyedül a szubjektív állapot számít. Az emberek lehetőségeinek bővülése önmagában is fontos, még akkor is, ha ez nem jelenik meg a magasabb szintű szubjektív jóllétben. Ugyanígy, a képesség és a méltányos elosztás szerinti megközelítések egyaránt az egyes egyének objektív jellemzőin alapulnak, azonban különböznek abban, ahogyan ezeket súlyozzák és összegzik. Bár normatív választás kérdése, hogy ezek közül a megközelítések közül melyiket választjuk, mind arra mutatnak

rá, hogy számos változó fontosabb, mint az erőforrások feletti rendelkezés. Ahhoz, hogy ezeket a változókat mérni tudjuk, olyan adattípusokra (mint a kérdőívre adott válaszok, vagy a személyek állapotának nem-piaci megfigyelései) is szükség van, amelyeket a piaci tranzakciók nem mutatnak.

3. Az életminőség szubjektív mutatói

69. A közgazdászok hosszú ideig feltételezték, hogy elegendő az emberek válaszait megfigyelni ahhoz, hogy információhoz jussunk jóllétükkel kapcsolatban, és hogy ezek a válaszások megfelelnek bizonyos feltételezések sztenderd rendszerének. Ugyanakkor az elmúlt években sok kutatás foglalkozott azzal, hogy mit tartanak értékesnek az emberek, és hogyan viselkednek a való életben, és ezek rámutattak arra, hogy a közgazdaságtan hagyományos feltevései és a való világ jelenségei nagyban eltérnek egymástól. Ezeket a kutatásokat nagyrészt pszichológusok és közgazdászok végezték, az emberek jólléttel kapcsolatos tapasztalatait és beszámolóit tartalmazó szubjektív adatokból kiindulva.
70. A szubjektív mutatók mindig is részét képezték a közgazdászok és statisztikusok eszköztárának, hiszen a gazdaság és társadalom sok funkcióját az emberek sztenderd kérdésekre adott válaszai alapján mérjük (például a „munkanélküliséget” jellemzően az alapján mérik, hogy a megkérdezettek mit válaszolnak olyan kérdésekre, hogy egy adott héten dolgoztak-e, kerestek-e munkát, vagy munkába tudnának-e állni a közeljövőben). Itt az életminőség szubjektív mutatóinak arról a sajátosságáról van szó, hogy annak, amit az emberek saját állapotukról elmondanak, nincs egyértelmű objektív megfelelője: össze lehet hasonlítani például az infláció „érzékelt” és „tényleges” mértékét, de csak a válaszadók tudnak információt adni saját szubjektív állapotukról és értékeikről. Ezen tulajdonságuk ellenére a szubjektív mutatókkal foglalkozó szakirodalomban széles körben jutnak arra a következtetésre, hogy ezek a mutatók segítenek megjósolni az emberek viselkedését (pl. minél elégedetlenebb egy munkavállaló a munkájával, annál valószínűbb, hogy felmond). Emellett sok más információra vonatkozóan is érvényes állításokat lehet tenni segítségükkel (pl. akik magukat „boldognak” mondják, jellemzően többet mosolyognak, és a körülöttük lévők is boldognak fogják találni őket; az agy elektromos jelei szintén korrelálnak ezekkel az önbevallásokkal).
71. A szubjektív megközelítések különbséget tesznek az életminőség dimenziói és azok között az objektív tényezők között, amelyek befolyásolják ezeket a dimenziókat. Az életminőség szubjektív dimenziói viszont különböző elemekből állnak. Az első az, amikor az emberek saját életüket összességében, vagy különböző szempontok – például család, munka vagy anyagi helyzet – szerint értékeli. Ezekhez az értékelésekhez minden egyes embernek kognitív munkát kell végeznie, számba kell vennie és összegeznie kell az

emberek által fontosnak tartott értékeket (pl. a céltudatosságukat, céljaik megvalósítását és azt, hogy mások hogyan látják őket). A második elemét ezeknek a dimenzióknak az emberek aktuális érzelmi jelentik, mint a fájdalom, az aggodalom és a düh, vagy az öröm, a büszkeség és a tisztelet. Minél közelebbi időpontban számol be valaki ezekről az érzésekről, annál kevésbé torzít az emlékezet, vagy az a társadalmi nyomás, amit az okoz, hogy mit ítél „jónak” adott társadalom. Az emberi érzéseknek e széles skáláján belül a szubjektív jólléttel foglalkozó kutatásokban megkülönböztetnek pozitív és negatív hatásokat, hiszen mindkettő meghatározza az egyének tapasztalatait.

72. A szubjektív jóllét mindezen elemeit (kognitív értékelés, pozitív hatások és negatív hatások) külön kell mérni ahhoz, hogy az emberek életét megfelelően tudjuk értékelni. Még nyitott kérdés, hogy ezen elemek közül adott szempontból melyek számítanak jobban. A bizonyítékok szerint az emberek egyrészt úgy cselekszenek, hogy elégedettek legyenek választásaikkal, másrészt a választások emlékeken és értékeléseken alapulnak. Ugyanakkor az emlékek és az értékelések vezethetnek rossz választásokhoz, és egyes választások öntudatlanul születnek, nem pedig az egyes lehetőségek előnyei-
nek és hátrányainak a mérlegelése eredményeként.
73. Az emberek szubjektív beszámolóit életük értékeléséről és az őket ért hatásokról olyan életminőségmutatókat adnak, amelyeket időben is figyelemmel lehet követni, néhány mutatót pedig országok közötti összehasonlításokban is megbízhatóan használhatunk. Viszont talán még ennél is fontosabb, hogy ezek a mutatók információval szolgálnak arról is, hogy az egyének szintjén milyen változók határozzák meg az életminőséget. Ezek a változók jellemzőket tartalmaznak mind az emberek környezetével, mind az egyén élethelyzetével kapcsolatban, és változhatnak attól függően, hogy milyen szempontból mérlegeljük őket. Például a tevékenységek (mint a közlekedés, a munka, a társas események) a hatások szempontjából lehetnek fontosabbak, míg az élethelyzet (mint a házasság, az elismeréssel járó munka) az élet értékelése szempontjából lehet fontosabb. Ugyanakkor az ilyen mutatók mindkét esetben a jövedelmen túlmutató információkat adnak nekünk. A legtöbb fejlett országban például a fiatalabb és idősebb emberek magasabb értékeket adnak az életükkel kapcsolatban, mint a középkorúak, amely mintázat szöges ellentétben van ugyanezen életkori csoportok jövedelmi szintjével.
74. Az egyetlen terület, ahol a különböző, az emberek jóllétével kapcsolatos mutatók megegyeznek, az a munkanélküliség hatása az életminőségre. A munkanélkülivé vált emberek alacsonyabbra értékelik az életüket, még az után is, ha az alacsonyabb jövedelmükkel korrigáljuk az adatokat, és ez az idővel sem igazán változik; a munkanélküliek gyakrabban számolnak be különféle negatív hatásokról (szomorúság, stressz és fájdalom) és alacsonyabb értéket adnak a pozitívaknak (öröm). Az ilyen szubjektív mutatók-

ból arra következtethetünk, hogy a munkanélküliség ára nagyobb, mint az a jövedelemcsökkenés, ami a munka elvesztésével jár. Egyrészt azt is tükrözik, hogy vannak a munkanélküliekre ható, pénzben nem mérhető következmények, másrészt azt is, hogy a munkanélküliség a társadalom fennmaradó részében is félelmet és szorongást vált ki.

75. A kutatók és a piaci adatszolgáltatók kezdeményezései a szubjektív jóllét mérésében ugyan fontos eredményekhez vezettek, a rendelkezésre álló adatok azonban korlátozottak maradtak a lehetséges statisztikai következtetések szempontjából. A nemzeti statisztikai hivataloknak ezekre az erőfeszítésekre építeniük kell, és a sztenderd felméréseikbe be kell emelniük a szubjektív jóllét különböző dimenzióival kapcsolatos kérdéseket. Emellett longitudinális vizsgálatokat kell elindítaniuk, amelyek segítségével érvényesebb következtetéseket vonhatunk le a különböző tényezők működésének relatív fontosságával kapcsolatban.

4. Az életminőséget alakító objektív tényezők

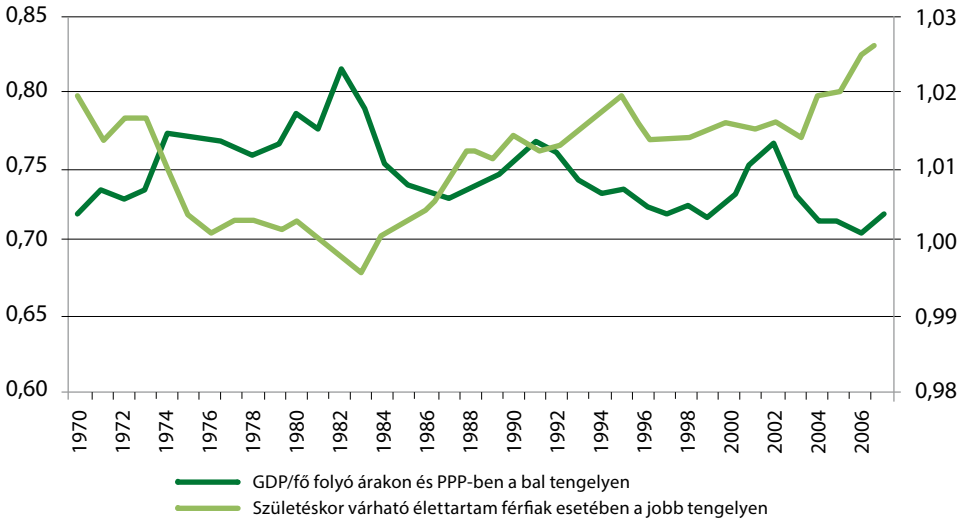
76. Mind a képességek, mind a méltányos elosztás elméletében fontos szerepe van az emberek objektív körülményeinek és a rendelkezésükre álló lehetőségeknek, viszont eltérnek abban, hogy a különböző tényezők közül melyeket tartják értékesebbeknek vagy fontosabbaknak. Bár az egyes objektív tényezőknek van instrumentális értéke a szubjektív jóllét szempontjából, az ember életében mindkét elméleti megközelítés szerint elengedhetetlenül fontos a lehetőségek bővülése ezeken területeken.
77. Hogy mely objektív tényezőket kell figyelembe venni az életminőség értékelése során, attól függ, hogy a vizsgálatnak mi a célja: egy országon belül szeretnénk mérni a körülményekben beállt változásokat, vagy különböző fejlettségi szinten lévő országokat akarunk összevetni ezen jellemzők szerint? Egyes jellemzők azért lehetnek fontosak, mert leírják az egyén állapotát (pl. egészség), míg mások azt tükrözik, hogy az emberek mennyire szabadok abban, hogy az általuk fontosnak tartott célokat elérjék (pl. politikai érdekképviselet). Bár egyértelműen értékalapú az a döntés, hogy mely elemek tartozzanak az objektív körülmények közé, a gyakorlatban a legtöbb témakör megtalálható a különböző országokban és a „jólléttel” foglalkozó felmérésekben, kutatásokban. De a kapcsolódó elméletekben megfogalmazottak is nagymértékben összecsengenek ebből a szempontból.² Általánosságban: minden ilyen, az objektív tényezőkhöz kapcsolódó mutató alapján úgy tűnik, hogy az emberek életében számít, hogy hogyan szerveződik a társadalom, viszont a konvencionális gazdasági erőforrásokat mérő mutatók nem tudják mindezen hatásokat megfogni.

² Lásd például azt a rendszerezést, amelyet az OECD készített a “Global Project on Measuring the Progress of Societies” keretében: <http://www.oecd.org/progress>

4.1. Egészség

78. Az egészség olyan alapvető jellemző, amely mind az élet hosszát, mind az életminőséget befolyásolja. Ahhoz, hogy az egészséget mérni tudjunk, jó mutatókkal kell leírniuk a mortalitást és a morbiditást, az adatokban mutatkozó hiányosságok azonban jelentősek mind a két területen. Az életkor és nem szerinti halálozási (mortalitási) statisztikák azt mutatják meg, hogy az emberek milyen eséllyel fognak meghalni, valamint használhatók arra is, hogy kiszámoljuk az emberek várható élettartamát. Ezek az indikátorok ma már minden fejlett országban hozzáférhetők, de a fejlődő világ nagy részében csak korlátozottan léteznek – különösen a felnőttek esetében, ami viszont azért is jelent nehézséget, mert ezek nélkül nem lehet megállapítani, hogy hol tartunk az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljaihoz (Millennium Development Goals) képest. Továbbá, az életkorspecifikus halálozási statisztikák vektorok: hogy olyan mutatót kapjunk, ami egy skálán tudja mérni az emberek élettartamát, ahhoz az adatok megfelelő aggregálására, és az országok, illetve időszakok közötti korstruktúrában mutatkozó különbségeket figyelembe vevő sztenderdizálására van szükség. Mivel különböző aggregálási és sztenderdizálási módszerek léteznek, azok különböző eredményekhez és rangsorokhoz vezetnek, amikor az országokat összehasonlítjuk, és a különböző (életkor szerinti) túlélési görbék keresztezni fogják egymást. Ebből az következik, hogy össze kell válogatni többféle halálozási mutatót, majd azokat rendszeresen monitorozni kell. Mindenesetre fontos, hogy az emberek életével kapcsolatos nem-monetáris mutatók jelentősen eltérhetnek a megszokott gazdasági mutatóktól. Franciaországban például alacsonyabb az egy főre eső GDP, mint az Egyesült Államokban, a születéskor várható élettartam viszont magasabb, és a különbség folyamatosan nőtt (1960-ban kevesebb, mint hat hónap volt a különbség, míg 2006-ban közel két év), még akkor is, amikor az Egyesült Államokhoz képest az egy főre eső GDP csökkent (2.1. ábra).

2.1. ábra: Az egy főre eső GDP és a születéskor várható élettartam különbségei az Egyesült Államok és Franciaország között

Jegyzet: A francia értékek és az USA értékek egymáshoz viszonyított aránya (az egynél nagyobb érték azt jelzi, hogy a francia feltételek jobbak. Például 2006-ban az egy főre eső francia GDP az USA szint 82 százaléka volt, ugyanakkor Franciaországban a születéskor várható életkor az USA mutatónál 1,025 ezrelékkal nagyobb volt.

Forrás: OECD

79. A morbiditással kapcsolatos statisztikák sokkal kevésbé fejlettek, ami hosszú ideje folyó vitákhoz vezetett azzal kapcsolatban, vajon a halálozás csökkenéséhez hasonló csökkenés ment-e végbe a morbiditás terén. A morbiditás jelenlegi mutatói különféle forrásokon alapulnak: az emberek magasságával és súlyával kapcsolatos adatokon, egészségügyi szakemberek diagnózisain, egyes betegségekhez kapcsolódó nyilvántartásokon, népszámlálásokon vagy más felmérések során felvett önbevallásokon. Egyes ilyen mutatók a betegségek, illetve sérülések előfordulását jelölik, mások ezek következményeit, mégpedig abból a szempontból, hogy a következmények mennyiben befolyásolták az egyén működését (ami a kezelés minőségétől is függ). A mutatókban és a mögöttük lévő adatokban mutatkozó eltérések elkerülhetetlenek, hiszen a rossz egészségi állapotnak számos megjelenési formája lehet. Ugyanakkor ez nagyban megnehezíti az egyes országok összevetését, és az emberek morbiditásában bekövetkező változások követését. Ha nem fizikai betegségekről, hanem mentális problémákról beszélünk, annak ellenére még rosszabb a helyzet a mutatók terén, hogy a mentális problémák (legalábbis az enyhébb típusúak) bizonyítottan az emberek nagy részét érintik, és nagy részük bizonyítottan kezeletlen is marad, sőt némely országban növekszik az előfordulási arányuk.

80. Az ember egészsége sok dimenzióból áll össze, így jó néhány kísérlet volt már olyan összefoglaló mutató létrehozására, amely a mortalitást és a morbiditást kombinálni tudja. Számos kombinált egészségindex létezik ugyan, de egyik sem vált általánosan elismertté. Ráadásul mindegyik sokszor elmentmondásos erkölcsi ítéleteken alapul, illetve olyan orvosi feltételek súlyozásán, amelyek legitimitása nem mindig világos.
81. A sokféle egészségmutató nem csak az országok közötti összehasonlítás miatt problematikus, hanem adott országon belüli összehasonlításoknál is. Az egészségügyi állapotban mutatkozó egyenlőtlenségekkel kapcsolatos legújabb kutatások különböző mintázatokat találtak. Először is, az alacsonyabb foglalkozási osztályba tartozók, akik alacsonyabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkeznek, jellemzően fiatalabban halnak meg, és – rövidebb életük alatt – több betegségtől szenvednek. Másodsor, ezek a különbségek az egészségi állapotban nem csupán a társadalmi-gazdasági ranglétra legalján lévők számára jelentenek rosszabb esélyeket, de a hierarchia minden szintjére kiterjedve „szociális lejtőt” alkotnak. Az Egyesült Királyságban például a várható élettartam egyre magasabb a képzetlen fizikai munkástól a képzetek felé, a fizikaitól a szellemi munkát végzők felé, az alacsonyabb irodai beosztásban dolgozóktól a magasabb beosztásúak felé haladva. Bár ezek az egészségi egyenlőtlenségek egyértelműen számítanak az életminőség értékelésénél, a jelenleg létező mutatók nem teszik lehetővé, hogy összevegyük a különböző országokat az egyenlőtlenség mértéke szerint. Az összehasonlítást az nehezíti, hogy különböznek az egészségügyi eredmények mérésére használt mutatók, a figyelembe vett személyi jellemzők (képzettség, jövedelem, etnikum), az országos méréseket pedig eltérő lakossági mintákon, illetve különböző földrajzi egységeket vizsgálva végzik el.³

4.2. Oktatás

82. A közgazdasági kutatások régóta hangsúlyozzák az oktatás fontosságát, mert ez tudja biztosítani a gazdasági termelés alapjául szolgáló készségeket és tudásokat. Az oktatás azonban önmagában is alakítja az életminőséget, függetlenül attól, hogy milyen hatással van az emberek jövedelmére vagy termelékenységére. Az oktatás nagyon erősen összefügg azzal, hogy az emberek hogyan értékelik az életüket, és ez még akkor is igaz, ha az iskolázottsággal járó magasabb jövedelemmel korrigáljuk az adatokat. Ezen kívül az iskolázottabb emberek jellemzően egészségesebbek, körükben kisebb a munkanélküliség, több társas kapcsolattal rendelkeznek, és sokkal

³ Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy az egészséggel kapcsolatos társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek feltárására folynak kutatások, például az Európai Uniónak is van egy ilyen munkacsoportja (European Union Working Group in Socio-economic Inequalities to Health).

- inkább részt vesznek mind a politikai életben, mind a civil szférában. Bár a rendelkezésre álló bizonyítékok nem mindig teszik lehetővé, hogy okozati összefüggést állapíthassunk meg az fentebb említett és azokhoz hasonló életminőségdimenziók, valamint az iskolázottság között (pl. a kevésbé egészséges gyerekek valószínűleg gyakrabban hiányoznak az iskolából), konszenzus *van* abban, hogy az iskolázottság egy sor olyan (pénzbeli és nem-pénzbeli) hozadékkal jár, amelyekből mind a tanulásba befektető ember, mind környezete, közössége profitál. Az oktatáshoz kapcsolódó, szélesebb értelemben vett előnyök mértékének felmérése kiemelt kutatási kérdés. Ahhoz, hogy ebben a kérdésben előrébb lehessen jutni, az emberek jellemzőinek jobb mutatóira van szükség több dimenzióban is, és olyan felmérésekre, amelyek hosszabb időn keresztül követik ugyanazt a személyt.
83. A rendelkezésre álló oktatási indikátorok igen széles körűek. Vannak, amelyek a bemeneti változókra (pl. iskolai beiratkozásra, oktatási költségekre és iskolai erőforrásokra) vonatkoznak, és vannak, amelyek az átmeneti és kimeneti változókra (pl. érettségi átlagokra, befejezett iskolai évekre, az emberek olvasási és számolási teljesítményét tükröző sztenderdizált tesztekre). Az, hogy ezek közül az indikátorok közül melyik relevánsabb, függ az adott ország fejlettségétől és az adott felmérés, értékelés céljától. A rendelkezésre álló indikátorok nagy különbséget mutatnak az egyes országok között, a különböző oktatási indikátorok viszont olykor eltérő mintázatokat is előhozhatnak. Bizonyos országok például egyszerre lehetnek kiemelkedők a felsőfokú oktatásban résztvevő tanulókat tekintve, és mutathatnak rossz teljesítményt jelentős számú, főként alacsony társadalmi-gazdasági státuszú családokból származó fiatalok esetében. Ezek az eltérő mintázatok kiegyenlíthetik egymást az összegző mutatókban (pl. iskolarendszerben eltöltött átlagos évek számában), azonban minden életminőség-értékelésben fontosak. Az országos, tanulmányi eredményekben mutatkozó egyenlőtlenségeket mutató mérőszámok különösen figyelmet igényelnek a teljesítményskála alján lévő fiatalok esetében, akiket fenyeget a szegénység, és akik valószínűleg nem tudnak majd felnőttként jól fizető, megbecsült állásokhoz jutni. Mivel a képzettség fontos előrejelzője sok dimenzióknak az egyén életében, minden társadalmi felmérésnek rendszeresen tartalmaznia kell a válaszadók és szüleik tanulási tapasztalataival kapcsolatos információkat is, az egyéb életminőséget befolyásoló jellemzőkkel együtt.
84. Az oktatás életminőségre gyakorolt hatását becsülő legfontosabb indikátorok az emberek tudásaihoz, kompetenciáihoz kapcsolódó mutatók. Van néhány mérőeszköz, amit az elmúlt években azért fejlesztettek ki, hogy ezeket sztenderd módon lehessen mérni, a mérőeszközöknek azonban még mindig jelentős korlátaik vannak. Az egyik korlát, hogy jelenleg nem minden országban végzik el ezeket a felméréseket. Másrészt a rendelkezésre álló mérőeszközök közül sokat nem olyan szempontok alapján alakítottak ki, hogy azok az emberek képességét tágabb értelemben véve is mérni tudják, hanem

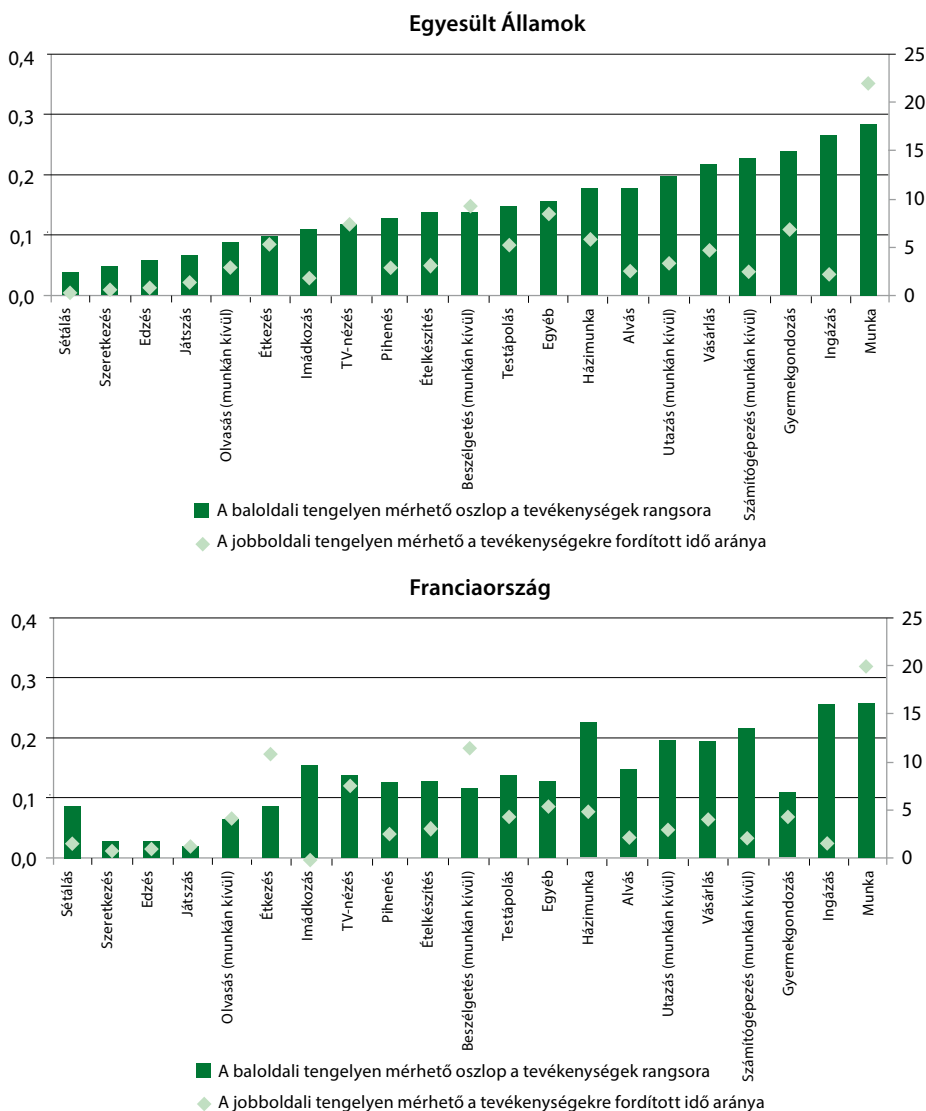
jellemzően oktatáspolitikai értékelések kapcsán hozták őket létre, ezek viszont tipikusan csak a tudások egy szűkebb, mérhető körére terjednek ki. Harmadrészt a jelenleg elérhető értékelő eszközök gyakran inkább szűkebb területeket fednek le, hiszen az iskolázottság csak egy azon ráfordítások közül, amelyek befolyásolják a megszerzett tudást és készségeket, valamint az életminőség javulását. A gyermekek által a korai években megszerzett tapasztalatokról és „puha” készségekről még mindig korlátozottak az ismereteink, annak ellenére, hogy egyre több kutatás bizonyítja, hogy idősebb korban számítani fognak a koragyermekkorai tapasztalatok a tanulás és az életminőség szempontjából. Szintén hiányosak a mérőeszközök, ha a felsőfokú oktatásban tanulók kompetenciáit akarjuk összevetni, vagy amikor a fizikai munkások felnőttképzésben, illetve felnőttoktatásban szerzett tapasztalatait akarjuk összehasonlítani (bár ez változni fog, amint a felnőttek kompetenciáival kapcsolatban új felméréseket fejlesztenek ki és végeznek majd el). Amint az életminőség más területein, ebben a dimenzióban sem az a probléma, hogy nem állnak rendelkezésre részletes információk magával az oktatással kapcsolatban, hanem inkább az, hogy nem igazán vannak olyan felmérések, amelyek egyszerre mérik a tanulmányokat, és más olyan eredményeket, amelyek befolyásolják az egyén életminőségét.

4.3. Személyes tevékenységek

85. A megszerzett jövedelemtől függetlenül befolyásolja az életminőséget, hogy az emberek mivel töltik az idejüket, és milyen természetűek ezek a tevékenységek. Azok a tevékenységek ugyanis, amelyekben részt vesznek, hatnak szubjektív jóllétükre, mind az élvezetek, mind az erre vonatkozó értékítéleteik szempontjából. Általánosságban fogalmazva azt mondhatjuk, hogy az emberek nem mindig úgy „választanak” a tevékenységek közül, mint ahogy a különféle termékek között elosztják a bevételüket, hiszen sokszor hiányoznak a valódi alternatívák. Ezek a választásaik továbbá hatással lesznek családjukra és a környezetükben élő többi emberre is, úgyhogy néhány személyes tevékenység inkább a termelés, és nem a fogyasztás indirekt költségeit jelenti (pl. közlekedés a munkahelyre).

2.2. ábra: Nők személyes tevékenységeinek rangsorolása élvezeti tapasztalatok és a rájuk fordított idő szerint az Egyesült Államokban és Franciaországban

Az adatok az élvezeti érték Egyesült Államokbeli csökkenő értékei szerint szerepelnek

Jegyzet: Azoknak a 15 perces időtartamoknak az arányáról kértek információkat a válaszolóktól, amelyekben a „stressz”, a „szomorúság” vagy a „fájdalom” meghaladta a „boldogság” érzetet. Az adatok az Ohio állambeli Columbusban illetve a franciaországi Rennes-ben készített interjú vizsgálatból valók.

Forrás: Krueger, A.B., D. Kahneman, D. Schkade, N. Schwarz and A. Stone (2009), “National Time Accounting: The Currency of Life”, NBER, in A. B. Kruger (ed.), *Measuring the Subjective Well-being of Nations: National Accounts of Time Use and Well-Being*, University of Chicago Press, Chicago.

86. Hogy a politikai igényeknek is megfeleljen, és hogy konkrét, összehasonlítható és valóban megalkotható mutatókat találjon, a Bizottság a következő tevékenységekkel foglalkozott: a fizetett munkával, a nem fizetett munkával, a munkahelyre történő közlekedéssel és a szabadidős tevékenységekkel. Bár a lakhatás maga nem tevékenység, szintén szerepelt a témák között, hiszen a lakóhely számos személyes tevékenység helyszínét adja.

- A fizetett munka részben azért fontos az életminőség szempontjából, mert identitást ad az egyéneknek, és lehetőséget, hogy együtt legyen másokkal. A különböző munkahelyek nem ugyanolyan jók ebből a szempontból, ami aláhúzza annak a fontosságát, hogy még több szisztematikus adatgyűjtésre van szükség a fizetett munka *minőségével* kapcsolatban. Több nemzetközi szervezet már végez ilyen felméréseket a „tisztes munkához” kapcsolódó kutatások keretében. Néhány, országos felmérésből származnak ismeretek a tisztességes munka számos aspektusával kapcsolatban, ilyen például a nem sztenderd foglalkoztatás, nemek közötti különbségek a foglalkoztatásban és a bérekben, munkahelyi diszkrimináció, az élethosszig tartó tanulás lehetőségei, megváltozott munkaképességű emberek esélye a foglalkoztatásra, munkaidő és nem szokványos munkaidőrend, munka és magánélet egyensúlya, munkahelyi balesetek és fizikai kockázatok, a munka intenzitása, szociális párbeszéd és a dolgozók autonómiája. Ezen kutatások gyakorlati alkalmazhatósága azonban korlátozott a kis elemszám és az országonként eltérő felmérések miatt.
- A nem fizetett háztartási munka, például a bevásárlás, a gyermekek, illetve más háztartástagok ellátása, két szempontból is fontos: egyrészt a háztartáson belül végzett munkák összmenységének meghatározásához, másrészt annak a megállapításához, hogy férfiak és nők között hogyan oszlanak meg a családi tevékenységek.
- A munkába való közlekedés szintén kulcsfontosságú a munka minőségével kapcsolatban. Ahhoz, hogy ezt fel tudjuk mérni, olyan információkra van szükség, mint hogy meghatározott periódusban hány óra szükséges ahhoz, hogy valaki eljusson a munkahelyére és onnan haza, illetve tudni kell, milyen a közlekedés hozzáférhetősége és mekkora a költsége.
- A kutatások régóta hangsúlyozzák a szabadidő fontosságát az életminőség szempontjából. Jelen kutatás arra mutat rá, hogy fontos kialakítani mind a szabadidő mennyiségét (órák számát), mind a minőségét (szabadidős események számát, helyét és mások jelenlétét) mérő indikátorokat, valamint a kulturális eseményeken való részvétel és a „szegényes szabadidő” (például azon gyerekek aránya, akik az előző évben nem voltak nyaralni otthonukon kívül) mutatóit.
- Végül, annak ellenére, hogy a lakhatás számos társadalmilag fontos szempontra hatással van (pl. a gyermekek tanulmányaira), nincs olyan alapvető indikátorrendszer, amely a lakhatással kapcsolatos nemzetközi összehasonlítást lehetővé tenné. Ahhoz, hogy ezt a helyzetet orvosolni lehessen,

sen, többet kellene tudnunk arról, hány hajléktalan ember van, hányan élnek menhelyeken, és többet kellene tudnunk a lakókörülményekről is (pl. helyben elérhető szolgáltatások, túlszűfolttság).

87. Némely esetben léteznek megfelelő indikátorok a fenti területeken, de feladat a már meglévők fejlesztése is. Más területeken viszont a létező mutatóknak súlyos hiányosságaik vannak és ahhoz, hogy előrébb jussunk, új statisztikai erőforrásokba kell beruházni. Ilyen lenne például – keresztül-metszve az összes fent leírt személyes tevékenységet – annak mérése, hogy az emberek hogyan töltik az idejüket. Az idő az a természetes mérőeszköz, amellyel összehasonlíthatók a személyes tevékenységek, és elengedhetetlen ahhoz, hogy a kiegészítő háztartási számlákat létrehozzuk (ami mellett korábban érveltünk e jelentésben). Az egyik prioritás az, hogy olyan mérőeszközöket hozzunk létre, amelyek egyértelmű definíciókkal dolgoznak, és olyan felméréseken alapulnak, amelyeket konzisztens kutatási tervek alapján egy teljes év mintázatait mutatják, és amelyeket megfelelő rendszerességgel végeznek el – ami így együtt ritkán teljesül. Ideális esetben ezek a felmérések egyszerre szólnának az adott tevékenységekkel töltött időről és arról, hogy közben hogyan éreztük magunkat. Azért is fontos ez, mert ugyanaz a tevékenység különböző élvezeti értéket jelenthet az adott személy aktuális körülményeitől függően (pl. hogy munkanélküli-e vagy sem); emellett ez az információ a társadalom különböző csoportjai (pl. nemek) közötti egyenlőtlenség mérésének szempontjából is fontos. Bár a statisztikai erőforrások megteremtése magas költségekkel jár, és szembe mehet más prioritásokkal, az életminőség-kutatás szempontjából óriási haszna lehet.

4.4. Politikai érdekképviselet és kormányzás

88. A politikai érdekképviselet az életminőség szerves része. Az, hogy teljes jogú polgárként részt vehessünk a politikában, hozzászólhassunk a szakpolitikák kialakításához, félelem nélkül kifejezhessük nemtetszésünket, felszólalhassunk, ha úgy érezzük, valami rosszul működik, mind alapvető szabadságjogok. A politikai érdekképviselet szerepe, hogy a közpolitikák hibáit ki tudja javítani: biztosítja a közintézmények és közhivatalnokok elszámoltathatóságát, megmutatja, hogy mire van szükségük az embereknek és milyen értékeket tartanak fontosnak, valamint felhívja a figyelmet a jelentős egyenlőtlenségekre. Ha az emberek hallatni tudják a hangjukat a politikában, akkor csökken a konfliktusok esélye, és lehetőség lesz konszenzusra jutni a fontos ügyekkel kapcsolatban, amelyek mind hozzájárulnak a gazdaság hatékonyságához, a társadalmi esélyegyenlőséghez és a közélet nyitottságához.
89. A politikai érdekképviselet lehetősége, illetve a politikai rendszer „érzékenysége” az egyes országok politikai intézményeitől függ, attól például,

hogyan van-e működő demokrácia, általános választójog, szabad sajtó és civil szféra az adott országban. Ezek pedig a kormányzás kulcsstényezőitől, a törvényi garanciák és a jogállamiság lététől függenek. A törvényi garanciákba beletartoznak mind az alkotmányos jogok, mind azok az általános törvényekben lefektetett jogok, amelyek javítják az állampolgárok életminőségét és megjelenítik az adott országban és adott korban érvényes társadalmi konszenzust. A törvényi keretek a befektetői hangulatot is befolyásolják, így a törvények a piac működésére, a gazdasági növekedésre, a munkahelyteremtésre és az anyagi jólétre is hatással vannak. Ugyanakkor ahhoz, hogy a törvényi garanciákban rejlő lehetőségek kibontakozzanak, hatékony megvalósítás és szubsztantív igazságosság szükséges, amelyek viszont attól függenek, hogy a különböző intézmények (pl. rendőrség, bírói és egyéb adminisztratív testületek) hogyan működnek, mentesek-e a korrupciótól, a politikai befolyásolástól, a társadalmi előítéletekről, és hogy elszámoltathatók-e döntéseik kapcsán.

90. A jelenleg létező indikátorokkal vizsgálva a politikai érdekképviselő és a kormányzás témakörét az látszik, hogy hatalmas különbségek vannak az egyes országok között. Különösen a régi demokratikus történelmi hagyományokkal rendelkező országok és az autoriter rendszerből csak mostanában demokratikussá átalakult országok között, amelyekben még nem teremtették meg a szabadságjogok teljes körét. Ugyanakkor a fejlett országokban tapasztalható közintézményekkel szembeni alacsony bizalom és az egyre csökkenő politikai részvétel azt jelzi, hogy még ezekben az országokban is egyre növekvő szakadék van a politikai elit és az állampolgárok között abban, hogy milyennek látják a politikai intézményrendszer működését. Ezen túl a fejlett országokban határozott különbségek vannak a politikai érdekképviselő gyakorlatában a társadalom egyes csoportjai között az alapvető jogokat és a civil részvétel lehetőségeit tekintve – különösen az állampolgárok, és az egyre növekvő számú bevándorló között.
91. A politikai érdekképviselővel és a kormányzással kapcsolatos indikátorok segíthetnek abban, hogy felmérjük, mennyiben működik a demokráciákban a többpártrendszer és az általános választójog, a helyi szintű kormányzati döntésekben való részvétel, a szabad sajtó és a különböző szabadságjogok (olyan területeken, mint pl. a civil szervezetek, szakszervezetek, szakmai kamarák létrehozása és azokba való belépés szabadsága, szervezet alapítása, civil szervezetekben való belépés, vagy a részvétel civil és társadalmi mozgalmakban). A fontosabb indikátoroknak le kell fedniük az alkotmányban, illetve a polgári és büntető igazságszolgáltatást, az egyenlőséget, a befogadást, az elszámoltathatóságot, a pozitív diszkriminációt megalapozó törvénykezésben megfogalmazott jogokat. De tartalmazzák azokat is, amelyeket az emberi jogokhoz és szabadságjogokhoz kapcsolódó nemzetközi egyezmények fogalmaznak meg, valamint foglalkozniuk kell az igazságszolgáltatás rendszerével is (annak politikai függetlenségével,

korruptiómentességével, a döntések sebességével és azzal, hogy mennyire hozzáférhető az állampolgárok és lakosok számára). Ezek közül az indikátorok közül sokat jellemzően nem a nemzeti statisztikai hivatalokhoz tartozó szervezetek állítanak elő, és alapvetően szakértői véleményeken alapulnak. Ezeket ki kell egészíteni, néhány esetben pedig le kell cserélni olyan felmérésekkel, amelyek az állampolgárok nézőpontjából mutatják meg, hogy a politikai, jogi és végrehajtói intézmények mennyire működnek jól, a hozzáférés milyen nehézségekbe ütközik, és mennyire vannak bizalommal ezen intézmények iránt. A felméréseknek azt is meg kell mutatniuk, hogy a különböző társadalmi-gazdasági csoportok között a hozzáférésben milyen egyenlőtlenségek mutatkoznak.

4.5. Társadalmi kapcsolatok

92. A társadalmi kapcsolatok sokféleképpen javítják az életminőséget. A sűrű társadalmi kapcsolatokkal rendelkezők magasabbra értékelik az életüket, hiszen a legkellemesebb személyes tevékenységek között sok a társadalmi esemény. A társadalmi kapcsolatok jótékony hatásai az emberek egészségi állapotától a munkakeresés sikerességéig tartanak, és a lakókörnyezet számos jellegzetessége is ide tartozik (pl. bűnözés előfordulása, helyi iskolák színvonala). A társadalmi kapcsolatokat gyakran „társadalmi tőkének” is hívják, amivel felhívják a figyelmet arra, hogy számos – direkt és indirekt – haszonnal járnak. Mint minden tőke esetében, a társadalmi tőkéből eredő externáliák lehetnek negatívak is: a csoporthoz tartozás például erős identitásérzéssel is járhat, amely erőszakhoz és más csoportokkal való konfrontációhoz vezethet. Ez azonban inkább a társadalmi kapcsolatok *jellegével és hatókörének nagyságával* foglalkozó elemzések fontosságát húzza alá, semmint azt, hogy túl lehetne becsülni a jelentőségét. A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján elmondható, hogy a társadalmi kapcsolatok hasznosak a kapcsolati háló tagjainak, a kívülállókka kapcsolatos hatások inkább a csoport típusától és a kérdéses hatástól függenek.
93. Arra még mindig nincs teljesen pontos magyarázat, hogy mitől változnak meg az emberek társadalmi kapcsolatai. A társadalmi kapcsolatok különböző szolgáltatásokat nyújtanak az embereknek (pl. biztosítást, biztonságot), a piac és az állami programok azonban az alternatív lehetőségek biztosításával valószínűleg gyengítették a közösség és az egyének közötti kapcsolatokat. Az viszont biztos, hogy az ilyen kötelek gyengülése negatívan hathat az emberek életére, még akkor is, ha az adott funkciókat átveszi a piac vagy az állam, és ez növeli a gazdasági aktivitás szintjét (mint például amikor fizetett biztonsági őrk őrzik a területet, nem pedig informálisan, a szomszédok tartják szemmel a környéket). Ahhoz, hogy az emberek jóllétéről ne elfogult értékelést adjunk, szükség van olyan mutatókra, amelyek a társadalmi kapcsolatokat mérik.

94. A társadalmi kapcsolatokról szóló kutatásokat hagyományosan „proxy” mutatók alapján végezték, amilyen például az egyesületek taglétszáma, vagy a feltételezhetően társadalmi kapcsolatokon alapuló tevékenységek gyakorisága (mint pl. az altruista viselkedés, a választásokon való részvétel). Mára azonban világossá vált, hogy ezek nem megfelelő mutatói a társadalmi kapcsolatoknak, és hogy a megbízható mutatókhoz az emberek viselkedésével és tevékenységeivel kapcsolatos felmérésekre van szükség. Az elmúlt években számos ország (az Egyesült Királyság, Ausztrália, Kanada, Írország, Hollandia és legutóbb az Egyesült Államok) statisztikai hivatala indított felméréseket a társadalmi kapcsolatok különböző formáival kapcsolatban. A munkaerőfelmérés az Egyesült Államokban például speciális modulokat tartalmaz, amelyekben arról kérdezik az embereket, hogy mennyire vesznek részt a civil szférában vagy politikai ügyekben, végeznek-e önkéntes munkát, vagy tagok-e valamilyen szervezetben, milyen a kapcsolatuk szomszédjaikkal és rokonaikkal, és hogy miként szereznek információt vagy honnan jutnak hírekhez. Másol is szükség lenne hasonló eljárásokon és kérdéseken alapuló felmérésekre, amelyek lehetővé teszik az eredmények összehasonlítását időben és az egyes országok között. Tovább kell haladni abban is, hogy a társadalmi kapcsolatok egyéb dimenzióit (a másokba vetett bizalom, a szociális izoláció, az informális támogatás szükség esetén, a munkahelyi szerepvállalás, a vallási tevékenységekben való részvétel, az eltérő bőrszínű, nemzetiségű, vallású, társadalmi osztályú emberek közötti barátság terén) is mérni tudjuk. Ebben támaszkodnunk kell azokra a tapasztalatokra, amiket néhány országban már felhalmoztak ezen a téren.

4.6. Természeti környezeti feltételek

95. A természeti környezet nem csak a fenntarthatóság miatt fontos, hanem azért is, mert közvetlen hatással van az emberek életminőségére. Először is mind közvetlenül (a víz- és légszennyezettség, a veszélyes anyagok, a zaj révén), mind közvetetten (az éghajlatváltozás, a szén- és vízkörforgás, a biodiverzitás csökkenése, az ökoszisztéma egészségre ható természeti katasztrófái révén) befolyásolja egészségünket. Másodsorban, a környezethez kapcsolódó szolgáltatások hasznosak az embereknek, mint például az, hogy hozzá lehet jutni tiszta vízhez, vagy hogy el lehet érni szabadidő eltöltésére alkalmas területeket. Az ehhez kapcsolódó jogokat (és a környezettel kapcsolatos információhoz való hozzáférés jogát) egyre nagyobb körben ismerik el. Harmadrészt, az embereknek számít, hogy mennyire kellemes vagy kellemetlen az adott környezet, és ez választásaikra is befolyással van (mint például, hogy hol laknak). Végül a természet állapota éghajlatváltozáshoz és természeti katasztrófákhoz vezethet, mint az árvíz vagy a szárazság, amelyek károsítják az érintett népességek tulajdonát és életét egyaránt.

96. Ugyanakkor komplex feladat a természeti környezet állapotának az emberek életére gyakorolt hatását mérni. A különféle hatások eltérő idő múlva jelentkeznek, és hatásuk az emberek jellemzőitől függnek (pl. attól, hol élnek és dolgoznak, milyen az anyagcsere-bevitelük). Továbbá, e kapcsolatok erősségét gyakran alábecsülik, részben a tudomány aktuális korlátai miatt, részben mert a különböző környezeti hatásokat eltérő mélységben vetették alá módszeres vizsgálatoknak.
97. Az elmúlt két évtizedben jelentős haladást értek el a természeti környezet állapotának mérésében (jobb környezeti adatok állnak rendelkezésre, az indikátorokat és az elszámolási eszközöket rendszeresen monitorozzák), a hatások megértésében (pl. a kapcsolódó morbiditás és mortalitás, a munkatermelékenység, az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó gazdasági kockázatok, a biodiverzitásban beállt változások, a katasztrófák pusztításainak felmérése terén), és a környezetünkkel kapcsolatos információkhoz való hozzáférés jogának megteremtésében. Számos indikátor használható arra, hogy megállapítsuk az ember környezetre gyakorolt hatását, az igazgatás, a cégek és a háztartások környezetkárosításra adott reakcióit, és a természeti környezet minőségének aktuális állapotát.
98. Ugyanakkor az életminőség szempontjából a rendelkezésre álló indikátorok számos fontos aspektusból csak korlátozottan használhatók. A kibocsátás indikátorai például főként a különböző szennyező anyagok összevont mennyiségét mutatják, nem pedig azt, hogy az emberek mekkora hányada van kitéve veszélyes dózisnak. A létező indikátorokat tehát ki kell egészíteni többek között a következők rendszeres monitorozásával: a légszennyezettség miatti korai halálozások számával; azon emberek számával, akik nem tudnak hozzájutni vízszolgáltatáshoz és a természethez, vagy azokéval, akik veszélyes szintű zajnak vagy környezetszennyezésnek vannak kitéve; a környezeti katasztrófák okozta károkkal. Szintén szükség lenne olyan vizsgálatokra, amelyek az emberek saját közvetlen környezetük állapotával kapcsolatos érzéseit és értékeléseit mérik fel. Mivel a természeti környezet állapotának sok, életminőségre gyakorolt hatása eltérő mértékben érinti az embereket, ezen indikátoroknak a különféle kritériumok mentén felállítható csoportokra bontva kell rendelkezésre állnia.

4.7. Személyes biztonsághiány

99. A személyes biztonság hiánya olyan külsődleges tényezőket foglal magába, amelyek az egyén fizikai épségét kockáztatják: a bűnözést, a baleseteket, a természeti katasztrófákat, az éghajlatváltozást. Extrém esetekben ezek a tényezők az érintett személy halálához is vezethetnek. Bár ezek az esetek csak az elhalálozások kis részéért felelősek, és az általános mortalitási statisztikákban szerepelnek, mégis érdemes külön mutatót alkalmazni az ilyen halálokokra, mert az emberekre érzelmileg máshogy hatnak, mint az egész-

- ségi okokból bekövetkező halálesetek, ahogy azt a gyász szubjektív jólétre gyakorolt nagy hatása is mutatja.
100. A személyes veszélyeztettség olyan kevésbé extrém esetei, mint a bűnözés, sokkal több ember életminőségére vannak hatással, és még többen számolnak be azzal kapcsolatos félelmeikről, hogy fizikai agresszió áldozataivá válhatnak. A bűncselekményekkel kapcsolatos szubjektív félelmekről szóló önbevallásokban az egyik legérdekesebb jelenség az, hogy milyen kevésbé függenek össze a tényleges áldozattá válással. Azokban az országokban, ahol az emberek nagyobb része számol be arról, hogy fél a bűnözéstől, nem magasabb a bűncselekmény áldozatává váltak száma. Adott országon belül pedig az idősebbek és a gazdagabbak kevésbé érzik biztonságban magukat, mint a fiatalabb és szegényebb emberek, annak ellenére, hogy kevésbé valószínű, hogy bűncselekmény áldozatává váljanak.
 101. Ezek a jellegzetességek arra mutatnak rá, mennyire fontos rendszeresebb és megbízhatóbb méréseket végezni a személyes biztonsággal kapcsolatban, hogy az kiindulópontként szolgálhasson a nyilvánosságban erről zajló diskurzusban. Az áldozattá válással kapcsolatos felmérések alapvetőek ahhoz, hogy a bűncselekményeket és az általuk generált félelmeket meg tudjuk becsülni. További mérőeszközöket kell kialakítani ezen túl annak érdekében, hogy jobban fel tudjuk mérni a személyes biztonságérzetet veszélyeztető egyéb olyan tényezőket, mint a családon belüli erőszak, vagy a háborús konfliktusok által sújtott országokban tapasztalható erőszak.

4.8. Gazdasági bizonytalanság

102. A jövőbeli anyagi körülményekkel kapcsolatos bizonytalanság egy sor olyan kockázatra utal, mint például a munkanélküliség, a betegség vagy az idős kor. Az ilyen kockázatok bekövetkezésének negatív hatása van az életminőségre, a hatás pedig attól függ, hogy milyen súlyos maga a megrázkódtatás, milyen sokáig tart, milyen stigmatizálással jár együtt, mennyire kockázatkerülő az adott egyén, és végül attól, hogy milyen pénzügyi következményekkel jár.
103. A munkahely elvesztése gazdasági bizonytalansághoz vezethet, ha a munkanélküliség ismétlődő vagy tartós, ha a munkanélküli ellátások a korábbi jövedelemhez képest alacsonyak, vagy ha a munkavállalónak fizetésben vagy munkaidőben, esetleg mindkettőben egyszerre, rosszabb feltételeket kell elfogadnia ahhoz, hogy új munkát találjon. A bizonytalan munkahely következményei egyszerre azonnaliak (hiszen a korábbi fizetésénél jellemzően alacsonyabb a jövedelempótló támogatás) és hosszú távúak is (mivel az új munka megtalálása jövedelemvesztéssel járhat). Az ilyen következményeket leíró indikátorok már léteznek, de nemzetközi összehasonlításuk nehézkes, így lépéseket kell tenni ebbe az irányba. A munkahely bizonytalansága mérhető úgy is, hogy a munkavállalókat kérdezik meg arról, meny-

nyire biztos a jelenlegi munkahelyük, vagy milyen esélyt látnak arra, hogy a közeljövőben elveszítik a munkájukat. A munkahely elvesztésétől való félelem negatívan befolyásolhatja a munkavállalók életminőségét (pl. fizikai és mentális betegségekhez, családi feszültségekhez vezethet), de negatívan hat a cégekre (pl. rossz hatással van az alkalmazottak motivációjára és termelékenységére, a vállalati célokkal való azonosulására) és a társadalom egészére is.

104. A betegség közvetlen és közvetett módon egyaránt okozhat gazdasági biztonsághiányt. Az orvosi költségek tönkretelhetik azokat, akiknek nincs (vagy csak részben van) egészségbiztosítása, hitelfelvételre kényszeríthetik őket, vagy arra, hogy eladják otthonukat, vagyontárgyaikat, vagy le is mondhatnak a kezelésről, vállalva akár egészségügyi állapotuk rosszabbodását is. A betegségekhez kapcsolódó gazdasági biztonsághiány egyik indikátora az egészségbiztosítással nem rendelkező emberek aránya. Ugyanakkor az egészségbiztosítások különböző csomagokat fedeznek, és még a biztosítással rendelkező emberek életében is adódhatnak olyan magas egészségügyi költségek egy betegség kapcsán, amelyekre nincs fedezetük. Az ilyen egészségügyi költségekhez még hozzá kell adni azt a jövedelemkiesést, ami akkor következik be, ha a betegség miatt valakinek abba kell hagynia a munkáját, és az egészség- (vagy egyéb) biztosítás nem pótolja a kiesett keresetet.
105. A magas kor nem kockázat önmagában, mégis jelenthet gazdasági biztonsághiányt azáltal, hogy a munkaerőpiacról való kivonulással a szükségletek és források bizonytalanná válhatnak. Különösen két kockázattípus fontos. Az egyik az, hogy nem lesznek elégségesek a források a nyugdíjba menetelt követően, a jövőbeni elégtelen nyugdíjkifizetések miatt, vagy a betegségek, fogyatékosság miatt megnövekedett anyagi szükségletek miatt. A másik kockázat a nyugdíjak ingadozása: bár minden nyugdíjrendszer ki van téve *valamilyen* szintű kockázatnak, a magánszektor nagyobb szerepvállalása az időskori nyugdíjak finanszírozásában (a vállalati nyugdíjak és a magánmegtakarítások formájában) sok országban lehetővé tette ugyan a nyugdíjrendszer lefedettségének bővítését, viszont ezzel a kockázatokat áttolták az államtól és a cégekről az egyénekre, és így az ő bizonytalanságuk növekedett.
106. Az, hogy sok a gazdasági biztonsághiányra ható tényező, abból is látszik, hogy mérésükkel kapcsolatban is sokféle megközelítés létezik. Egyes megközelítések bizonyos kockázatok előfordulási gyakoriságát próbálják meg számszerűsíteni, míg mások az adott kockázat anyagokban megjelenő következményeire koncentrálnak, és azokra az eszközökre, amelyek az emberek rendelkezésére állnak, hogy védekezzenek ezek ellen a kockázatok ellen (pl. a társadalombiztosítási programok által biztosított források). Ideális esetben – és már vannak ilyen próbálkozások – a gazdasági biztonsághiány átfogó mutatójában megjelennek az egyes kockázatok előfordulási gyakoriságai, és azok következményei is. További probléma a gazdasági biztonság-

hiányt befolyásoló különféle kockázatok összegzése, hiszen az ezeket leíró indikátoroknak nincs egységes, súlyosságukat tükrözni tudó mértékegysége. Végül, egy ennél még nehezebben feloldható probléma a gazdasági biztonsághiány csökkentését (a munkanélküliséget és a foglalkoztatási részvételt) célzó különböző szakpolitikák életminőségre gyakorolt hosszú távú hatásának kiszámítása.

5. Több területet érintő kérdések

107. A fentiekben leírt legtöbb mérési nehézség specifikus az életminőség adott dimenziója szempontjából, a Bizottság csak utalt arra, hogy milyen feladatok szükségesek, és meghagyta az adott terület szakértőinek, hogy konkrét cselekvési terveket dolgozzanak ki. Más kihívások ugyanakkor átfogóak, és nem valószínű, hogy bekerülnének az egyes területeket speciálisan célzó kezdeményezésekbe.⁴ Ezek közül három olyan kérdés van, amely külön figyelmet érdemel.

5.1. Egyenlőtlenségek az életminőségben

108. Az életminőség indikátoraihoz kapcsolódó első átfogó problémakör, hogy az egyes országok átlagos jellemzői helyett feltérképezzük az élet különböző területein belüli egyedi feltételekben mutatkozó *egyenlőtlenségeket*. Bizonyos mértékben az ilyen egyenlőtlenségek értelmezésében mutatkozó hiányosságok magyarázhatják azt a „növekvő szakadékot”, ami a politikai diskurzust meghatározó aggregált statisztikai mutatók és az emberek saját körülményeikkel kapcsolatos percepciói között tapasztalható, s amire a Francia Elnökség is felfigyelt, amikor életre hívta a Bizottságot.
109. A bevált módszertan és az adatforrások jól használhatók arra, hogy a gazdasági erőforrásokban mutatkozó egyenlőtlenségeket meglehetősen megbízhatóan mérjük, ugyanakkor az életminőség nem-monetáris dimenzióival kapcsolatban már nem ennyire kielégítő a helyzet. Különösen azért lehet ez így, mert ezek az egyenlőtlenségek nem mindig írhatók le azzal az információval, hogy milyen *mértékű* az átlag körüli eloszlás ezekben a jellemzőkben. Például az élettartamban mutatkozó különbségek genetikai különbségeket is tükröznek, amelyek véletlenszerűen oszlanak el a populációban: az élettartam szórásának szűkítése nem tenné kevésbé „egyenlőtlené” a társadalmat semmilyen morálisan meggyőző módon.
110. A problémák mindazonáltal messzebbre vezetnek, mint a megfelelő mutatók kialakítása. Sokféle egyenlőtlenség létezik, és mindegyik önmagában

⁴ Bár a biztonsághiánnyal, mint az életminőséget alakító objektív tényezővel foglalkozunk, átfogó problémaként is tekinthetünk rá, hiszen az egyének számos területen sokféle kockázatnak vannak kitéve. A biztonsághiány konvencionális besorolása az objektív tényezők közé némi vita tárgya volt.

is fontos: ez pedig azt jelenti, hogy nem szabad elfogadnunk azt az előfeltevést, hogy az egyik egyenlőtlenségtípus (pl. a jövedelemé) mindig magában fogja foglalni az összes többit. Ugyanakkor némely egyenlőtlenségek kölcsönösen erősíthetik egymást. A nemek közötti egyenlőtlenségek például – azzal együtt, hogy a legtöbb országban és csoportban mélyrehatóan jelen vannak – az alacsonyabb társadalmi, gazdasági státuszú családokban jellemzően nagyobbak. Számos fejlődő országban a nemi hovatartozás és a társadalmi, gazdasági státusz együttes következménye az, hogy a szegény háztartásokból származó fiatal nők ki vannak zárva az oktatási rendszerből és a jobb munkakörökből, nincs lehetőségük az önkifejezésre, valamint a politikai részvételre, és ki vannak téve egészségüket veszélyeztető kockázatoknak. Néhány ilyen egyenlőtlenség (például a társadalmi osztályhoz és társadalmi-gazdasági státuszhoz kapcsolódók) mérése az évek során hozzájárult ahhoz, hogy mértéküket és a kapcsolódó következményeket mérséklő rendelkezések és intézmények széles köre szülessen meg. Más egyenlőtlenségek, mint például az etnikai csoportok közötti egyenlőtlenségek, újabbak (legalábbis azokban az országokban, amelyekbe nagy hullámokban érkeztek bevándorlók), és ahogy folytatódik a bevándorlás, úgy kezdenek egyre fontosabb politikai témává válni.

111. Különösen fontos, hogy ezeket az egyenlőtlenségeket átfogóan értékeljük, úgy, hogy az életminőségben mutatkozó különbségeket embereken, csoportokon és generációkon átívelően tudjuk megfigyelni. Ezen túl, mivel az embereket különböző jellemzők alapján lehet csoportokba sorolni, melyek közül mindegyiknek megvan a maga szerepe az emberek életében, az egyenlőtlenségeket sokféle csoportra bontva kell mérni és dokumentálni. Megfelelő felméréseket kell kialakítani, amelyek alkalmasak annak megállapítására, hogy a különböző egyenlőtlenségek hogyan egészítik ki egymást, illetve hogy megtaláljuk a mögöttes okokat is. A statisztikusok feladata, hogy ezekhez az elemzésekhez rendelkezésre bocsássák a megfelelő adatokat.

5.2. Az életminőség különböző dimenziói közötti kapcsolatok feltérképezése

112. A második átfogó problémakör – amelyre már utaltunk az előbbieken –, hogy hogyan lehet az életminőség különböző aspektusai közötti *viszonyt* jobban felmérni. Az egyik legfontosabb szakpolitikai kérdés, hogy az egyik terület fejlődése (pl. oktatásé) hogyan hat a többi terület fejlődésére (pl. az egészségi állapotra, a politikai érdekképviseletre és a társadalmi kapcsolatokra), és hogy a mindezen területeken elért javulás hogyan hat a jövedelemre. Bár néhány kapcsolatot, különösen az egyéni szinten, csak gyengén tudunk mérni és nem értjük eléggé, a hátrányok halmozódásának kumulatív hatását nem szabad figyelmen kívül hagyni, mert az elégtelen politikákhoz vezet. Ha például valaki egyszerre szegény és beteg, akkor a két

dolog életminőségre gyakorolt együttes hatása jóval nagyobb lesz, mintha csak összeadnánk a két hatást, és így a kormányzatnak valószínűleg külön, speciális beavatkozással kell megcéloznia azokat, akik mindkét hátránnyal rendelkeznek.

113. Az életminőség különböző dimenziói között lévő viszony feltérképezése nem egyszerű olyan mérőeszközökkel, amelyek csak kevésbé érzékenyek a más területeken bekövetkező fejleményekre, különösen, hogy a statisztikai rendszerek még mindig erősen szegmentáltak a különböző szakterületek mentén. Azonban az életminőség legfontosabb jellemzőinek „együttes eloszlásáról” szóló információk kifejlesztésével haladást lehet elérni. Bár csak a távoli jövőben várható, hogy teljes körű információkkal rendelkezünk ezen a téren, de konkrét lépéseket lehet ebbe az irányba tenni. Így például azzal, hogy minden felmérésben szerepeltetünk néhány sztenderd kérdést, amelyek alapján bizonyos meghatározott jellemzőkkel csoportosíthatók és többféle problematika vonatkozásában leírhatók a válaszadók. Longitudinális vizsgálatok kialakításába is be kell fektetni, hogy korrigálni lehessen az emberek személyes tulajdonságai alapján, és hogy jobban lehessen elemezni az okozati összefüggések irányát az életet alakító különböző dimenziók között.

5.3. Az életminőség különböző területeinek összesítése

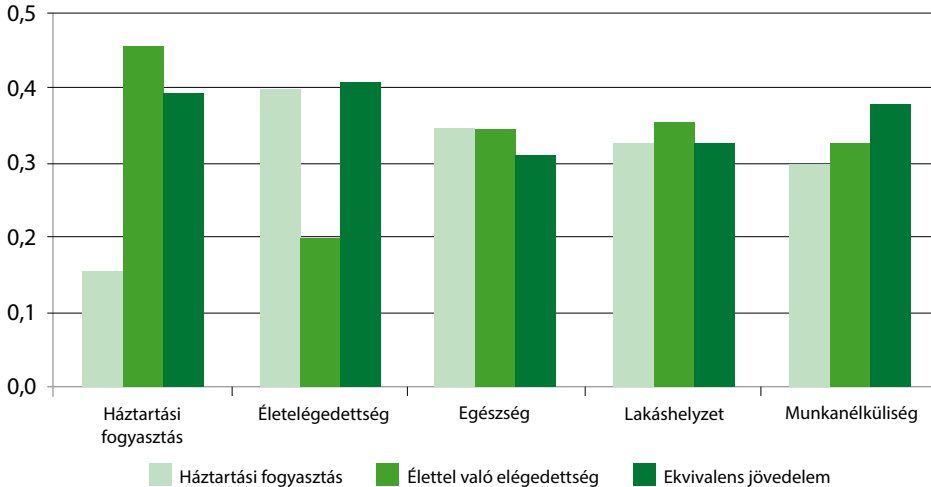
114. Az életminőség kutatásához kapcsolódó harmadik átfogó problémakör, hogy hogyan lehet takarékos módon összesíteni a mutatók hihetetlenül gazdag sorát. Az összesítés (aggregálás) problematikája egyszerre specifikus az életminőség adott jellemzője szerint (mint például a halálózást és a morbiditást kombináló mutatók esetében az egészségügy területén), és általános, hiszen az élet különböző területein elért eredményeket kell értékelni és összesíteni, mind az egyének, mind a társadalom egésze szempontjából. Az életminőség számszerű mutatója utáni kutatást gyakran tekintik az életminőségkutatás legfontosabb feladatának. Bár ez a hangsúly nem teljesen indokolt – bármely aggregált mutatónak mindig csak annyi lesz az információtartalma, mint amilyen minőségűek voltak azok a mutatók, amelyeket felhasználtak a megalkotásához – erős igény mutatkozik ezzel kapcsolatban, és a statisztikai hivataloknak szerepet kell vállalniuk a megoldás megtalálásában.
115. Az életminőségkutatás szűkös lehetőségeire hagyományosan az az általános megoldás, hogy összegzik az egyes országok szintjén a különböző területekre vonatkozó *átlagos* teljesítménnyel kapcsolatos számos (körültekintően kiválógatott, és megfelelően arányosított) indikátort. A legismertebb ilyen, a Humán Fejlettségi Index (HDI). Ennek a mutatónak fontos szerepe volt (és van) a kommunikációban, és olyan országgrangsorokhoz vezetett, amelyek – különösen a kevésbé fejlett országok esetében – jelentősen eltérnek

az egy főre eső GDP-n alapuló rangsoroktól. Azonban megalkotásakor (és a más hasonló indexeknél is) használt súlyozás értékítéleteken alapul, amelyek ellentmondásos következménnyel járnak. Például amikor az egy főre eső GDP *logaritmusát* hozzáadják a várható élettartam *szintjéhez* (ahogy ezt a Humán Fejlettségi Index esetében teszik), az egyúttal azt is jelenti, hogy az index implicite az egy évvel hosszabb várható élettartamot az Egyesült Államokban a hússzorosára értékeli, mint teszi ezt India esetében. Még lényegesebb, hogy mivel országos átlagokon alapulnak, ezek a mutatók nem veszik figyelembe az emberek életminőségének különböző vonatkozásai között lévő jelentős korrelációt, és nem lehet megtudni belőlük semmit azzal kapcsolatban, hogy ezek a különböző egyéni helyzetek hogyan oszlanak el az országokon belül. Egy ilyen index például nem fog változni, ha az egyes területeken az átlagos teljesítmény ugyanolyan marad, viszont különböző területeken lévő, az egyes emberre vonatkozó hátrányok vagy előnyök halmozódása idővel változik.

116. Az életminőség többféle összesített mutatója lehetséges az adott kérdéstől és a filozófiai szemlélettől függően. Néhány mutatót már használnak szórványosan (pl. egy-egy országra vonatkozóan az étellel való átlagos elégedettséget, az összetett indexeket, mint az Emberi Fejlettségi Indexet, amely főként fejlődő országokra koncentrál), és néhányat ki lehet egészíteni az emberek mentális egészségével, érzéseivel és értékeléseivel kapcsolatos, kérdőíveken alapuló mutatókkal, valamint az életminőség további területeinek figyelembe vételével. Más mutatókat ki lehet alakítani, amint a nemzeti statisztikai rendszereket továbbfejlesztik, hogy elő tudják állítani a kiszámításukhoz szükséges adatokat. Ilyen például az U-index, amely azon időpontok eloszlását mutatja, amelyekben a legerősebb közölt érzés negatív érzés volt (lásd 2.2 ábra), és amely előállításához meghatározott időszakokban időmérleg-felmérések keretében kell információt gyűjteni az érzelmekkel kapcsolatban. Ugyanígy, az egyes emberekre vonatkozó objektív körülmények előfordulásának és súlyosságának számbavételén alapuló módszerekhez (amelyek képességek elméleti megközelítéséhez kötődnek) az országos átlagok megállapítása előtt szükség van különböző objektív jellegzetességek együttes eloszlásával kapcsolatos információkra. Végül, a méltányos elosztás elméletéhez köthető „ekvivalens jövedelem” fogalmához arra van szükség, hogy információink legyenek az embereknek az életminőség egyes dimenzióiban elfoglalt helyéről, és az ezekhez a helyzetekhez köthető (minden egyes terület saját referenciaszintjéhez viszonyított) preferenciáikról.
117. A különböző megközelítések általában minden országban különböző számszerűsített mutatókhoz vezetnek az életminőséggel kapcsolatban, és más jellemzőkhöz a „rosszul élő” emberekkel kapcsolatban. Egy orosz válaszókból álló mintában az egy főre eső ekvivalens jövedelem szerint az alsó ötödbe tartozó emberek rosszabb egészségi állapotról és gyakoribb munkanélküliségről számoltak be, mint azok az emberek, akik saját fo-

gyasztási kiadásaik vagy a szubjektív életértékelésük alapján „rosszul élnek” (2.3. ábra). Ebből következően nem arra kellene koncentrálni, hogy egy összefoglaló mutatóval tudjuk leírni az életminőséget, hanem a statisztikai hivataloknak biztosítaniuk kellene azokat az adatokat, amelyekből a különböző elméleti megközelítések, filozófiai perspektívák szerinti különféle összesített változók létrehozhatók.

2.3. ábra: A legdepriváltabb népesség jellemzői Oroszországban
2000-ben az életminőség különböző mérései szerint

Jegyzet: Az adatok az az életminőségük három különböző jellemzője szempontjából „legrosszabb helyzetű” (azaz az eloszlás alsó ötödébe tartozó) emberekre vonatkoznak. Az életminőség mutatók: (i) a háztartás fogyasztási kiadásai (a háztartásba tartozók számának megfelelően súlyozva); (ii) élettel való elégedettség (a következő kérdésre öt fokú skálán elhelyezett válaszok alapján: „Jelenleg általában véve mennyire elégedett az életével?”); (iii) az egészségi állapotra, a foglalkoztatási státuszra, a lakhatás minőségére és bérelmaradásra számított ekvivalens jövedelem. Az ábra a „legrosszabb helyzetűek” életminőségét befolyásoló különböző tényezők átlagos szintjét mutatja a fenti három életminőség mutatóra vonatkozóan.

Forrás: Fleurbaey M., E. Schokkaert and K. Decancq (2009) “What good is happiness?”, CORE Discussion Paper, 2009/17, Université catholique de Louvain, Belgium. A számítások a *Russia Longitudinal Monitoring Survey* adatain alapulnak.

5.4. Főbb üzenetek és ajánlások

118. Az életminőség magába foglalja azon tényezők teljes sorát, amelyek miatt érdemes élni, azokkal együtt, amelyeket a piacon nem lehet megszerezni, és amelyeket pénzügyi mutatókkal nem lehet mérni. Bár a gazdasági könyvelés kiterjesztett változatai tartalmaznak olyan elemeket, amelyek meghatározzák az életminőséget a gazdasági jóllét hagyományos pénzalapú mutatóiban, azonban korlátozott, hogy ezen megközelítések milyen

mélységig juthatnak el. Más indikátoroknak fontos szerepe van a társadalmi haladás mérésében, és a közelmúlt kutatási eredményei alapján új, és hiteles mutatók születtek az életminőség néhány területén. Ezek a mutatók azzal együtt, hogy nem helyettesítik a hagyományos gazdasági indikátorokat, gazdagítják a politikai diskurzust, és lehetőséget teremtenek arra, hogy az emberek információhoz jussanak azzal kapcsolatban, hogy milyen állapotban van a közösség, amelyben élnek. Ma már van esély arra, hogy ezek átkerüljenek a kutatásokból a mindennapi statisztikai gyakorlatba. A Bizottság ajánlásai a következőképpen foglalhatók össze ezen a területen:

1. ajánlás: A szubjektív jóllét mutatói kulcsfontosságú információkat adnak az emberek életminőségével kapcsolatban. A statisztikai hivataloknak be kellene emelniük olyan kérdéseket saját felméréseikbe, amelyek meg tudják ragadni az emberek saját életükről, örömteli élményeikről és prioritásaikról vallott véleményét.

119. A kutatások azt mutatják, hogy lehetséges értelmes és megbízható adatokat gyűjteni a szubjektív jóllétről. A szubjektív jóllét különféle aspektusokat foglal magába (kognitív értékelést az életről, boldogságról, elégedettségéről, pozitív érzéseket, mint az öröm és büszkeség, és negatív érzéseket, mint a fájdalom és aggodalom); mindegyiket külön kell megmérni, hogy az emberek életét átfogóan értékelő mutatót kapjunk. Ezen szubjektív dimenziók kvantitatív mutatói azért is ígéretesek, mert nem csak magának az életminőségnek kapjuk meg egy jó mutatóját, de jobban meg is érthetjük, hogy ezt milyen, az emberek anyagi körülményein és jövedelmén túlmutató dolgok befolyásolhatják. Annak ellenére, hogy sok a megoldatlan probléma, ezek a szubjektív mutatók fontos információt nyújtanak az életminőséggel kapcsolatban. Éppen emiatt lenne szükség arra, hogy a nagy elemszámú, hivatalos statisztikai hivatalok által végzett felmérésekben is megjelenjenek olyan kérdéstípusok, amelyek a kisebb, nem hivatalos felmérésekben már bizonyítottak.

2. ajánlás: Az életminőség az emberek objektív körülményeitől és lehetőségeitől is függ. Meg kell tenni azokat a lépéseket, amelyek javítják az emberek egészségével, oktatásával és személyes tevékenységeivel, valamint a politikai érdekképviselettel, a társas kapcsolatokkal, a környezet állapotával és a veszélyeztetettséggel kapcsolatos mutatókat.

120. Az életminőség mérésében releváns információk köre túlmutat az emberek önbevallásán és percepcióin, és olyan mutatókat kell használni, amelyek az emberek működését és szabadságát mérik. Bár az életminőséget befolyásoló tényezők meghatározott listája kétségtelenül értékítéleteken alapul, abban egyetértés mutatkozik, hogy az életminőség az emberek egészségén, képzettségén, mindennapi tevékenységén (beleértve a tisztességes munkához és

lakhatáshoz való jogot), politikai részvételén, az őket körülvevő természeti és társadalmi környezetben, valamint a személyes és gazdasági biztonságot alakító változókon múlik. Ezek méréséhez objektív és szubjektív adatokra egyaránt szükség van. Mindezen változóknál egyaránt kihívás, hogy az idáig elérteteket tovább kell fejleszteni, azonosítani kell a rendelkezésre álló információkban a hiányokat, és az, hogy be kell fektetni a statisztikai kapacitásokba azokon a területeken (mint pl. időmérés), ahol az indikátorok még elégtelenek.

3. ajánlás: Az életminőség indikátorainak minden mért dimenzióban teljes körűen mérniük kell az egyenlőtlenséget is.

121. Az emberek közötti egyenlőtlenség és annak időbeni alakulása minden országban szerves része kell, hogy legyen az életminőséggel kapcsolatos minden mutatóban. A legtöbb életminőségdimenzióban saját különálló, egyenlőtlenséget mutató mérőszámra van szükség, úgy, hogy minden mutató önmagában is jelentős, és egyik sem nyerhet abszolút prioritást a többihez képest. Az egyenlőtlenségeket emberek, társadalmi, gazdasági státuszok, nem és generációk keresztmetszetében is mérni kell. Különösen oda kell figyelni azokra az egyenlőtlenségekre, amelyek a legutóbbi időben alakultak ki, mint például a bevándorláshoz kapcsolódó egyenlőtlenségek.

4. ajánlás: A felméréseket úgy kell megtervezni, hogy azok minden ember esetében mérni tudják a különböző életminőségdimenziók közötti kapcsolatokat, és ezeket az információkat fel kell használni a különböző területek szakpolitikáinak megalkotásakor.

122. Mindenféleképpen foglalkozni kell azzal a kérdéssel, hogy az életminőség egyik dimenziójában bekövetkezett fejlemények hogyan hatnak más dimenziókra, és hogyan függnek össze a bármely területen bekövetkező változások a jövedelemmel. Azért fontos ez, mert a hátrányok halmozódása messze nagyobb hatással van az életminőségre, mintha az egyes tényezők hatását külön-külön összeadnánk. Ahhoz, hogy olyan mutatókat fejlesszünk ki, amelyekkel ezeket a kumulatív hatásokat mérni tudjuk, az életminőség legmeghatározóbb elemeinek „együttes eloszlásáról” kell információ szereznünk célzott felmérésekkel az adott ország minden egyes polgáráról. Azzal is tehetünk lépéseket e felé, ha minden felmérésben megkérdezzük bizonyos sztenderd kérdéseket, amelyek egy sor meghatározott jellemző alapján lehetővé teszik a válaszadók osztályozását. Amikor meghatározott területek szakpolitikáit tervezik, akkor együttesen kell figyelembe venni az életminőség különböző dimenzióit tükröző indikátorokra gyakorolt hatást, hogy kezelni lehessen a különböző dimenziók közötti kölcsönhatást és a halmozottan hátrányos helyzetű emberek szükségleteit.

5. ajánlás: A statisztikai hivataloknak biztosítaniuk kell az életminőség különböző dimenzióinak aggregálásához szükséges információt, hogy lehetővé váljon különböző indexek létrehozása.

123. Azzal együtt, hogy az életminőség méréséhez több indikátorra van szükség, nagy igény van egy összegző mutatóra is. Létezik néhány lehetséges összegző mutató az életminőséggel kapcsolatban, attól függően, hogy milyen kérdésre keressük a választ, vagy milyen megközelítést használunk. Néhány ilyen mutatót már használunk, mint például az országokra vetített, élettel való átlagos elégedettség mutatóját, vagy azokat az összetett mutatókat, amelyek több kérdésre vonatkozó átlagértékeket összesítenek, ilyen például az Emberi Fejlettségi Index. Újabbak előállításához tovább kell fejleszteni a nemzeti statisztikai rendszereket, hogy elő tudják állítani a kiszámításukhoz szükséges adatokat. Ilyen lehet például az a mutató, amely azon időszakok arányát mutatja, amelyben valaki legerősebb érzésként negatív érzéseket naplóz, vagy az, amely azt számolja, hogy adott objektív jellemzők milyen gyakran és milyen súlyos mértékben bukkannak fel egy ember életében, és olyan (ekvivalens jövedelem) mutatók, amelyek emberek állapotán és preferenciáin alapulnak.

fordította: Simonyi Ágnes